

УДК [1+33]:330.14

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v053.2025.4>

Л. В. Діденко

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1734-0055>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії гуманітарних наук

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ФІЛОСОФСЬКА ОСНОВА МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО РОЗУМІННЯ КАПІТАЛУ: ВІД ЕКОНОМІЧНОГО ПОНЯТТЯ ДО КУЛЬТУРОПАРАСОЛЬКОВОЇ СКЛАДЕНOSTI

Зауваги: 1) *пунктуаційна* – авторські, тобто мої власні, роз'яснення–й–уточнення у тексті подані через {...}; 2) *антропонімна* – усі імена–та–прізвища транслітеровані за фонетичним підходом зі збереженням автентичних подвоєнь та подані у тексті за першою згадкою у форматі «антропонім українською {антропонім мовою оригіналу та/або англійською}»; 3) *мовно-цитувальна* – деякі думки мислителів {переважно з україномовних перекладів} наведені відповідно до видання, хоча у них можуть бути наявні окремі «лінгвоогріхи» {тобто: використані не завжди «суто українські слова та вирази»}; 4) *перекладацька* – цитовані частини з іноземномовних джерел наведені у авторських формулюваннях, що можуть не співпадати з «офіційними»; 5) *завдячувальна* – тим, хто завжди залишається на моєму боці.

Пропоноване дослідження актуалізують суспільні процеси як на країновому, так і на світовому рівні. У сучасності все більше акцентують увагу на капіталі через посилення економічних питань {вичерпність природних ресурсів, необхідність їх продукування для забезпечення усіх представників людства найнеобхіднішим, потребозадовольнення споживачів та підтримування достатнього/прийнятного «рівня їх насолоди» тощо} з подальшим виходом на геоeкономіку. Проте капітал у ХХІ ст. вже «перетнув межі» – і країнової, і так само світової – економіки {з погляду Массімо Раннедди, «поняття капіталу, дійсно, виходить за межі економічного аспекту» [23, с. 2367]: його значущість значно розширилася не у теорезисі, а у практисі. Наразі він може поставати не тільки економічним ресурсом, але і неeкономічним – символом, владою, формою соціальної організації тощо. Капітал вже набуває соціального значення [18, с. 1075]. Нині поняття «капітал» використовуване у міждисциплінарних дослідженнях та практиках: воно долучене як базове поняття у «галузеві лексикони» {культуро-філософський, соціологічний, історичний, політичний та інші}, що не тільки деталізує окремі сегменти країнового суспільства, але й зумовлює їх взаємозалежність.

Постановка проблеми та проблемоокреслення є одночасно вельми простими {необхідно розтлумачити капітал} і доволі складними {чи

можливо з-поміж наявних підходів до розуміння–й–пояснення капіталу виокремити його сутність?}. Спершу видається, що розгляд капіталу є наскрізнолокаційним {тобто незалежним від регіону, частини території, країни}, проте при опрацюванні матеріалів з'явилося найголовніше утруднення – тлумачення капіталу не тільки постає узалежненим від локації, але й культуровкоріненим {що ілюструють підходи до локусного/локаційного епохового та мовоодиницевого вживання}. Ба більше, слово «капітал» з'являється набагато пізніше, ніж праксисний запит на нього. Тож від початкового задуму – розтлумачити капітал – мені необхідно перейти до глибших його пластів {тобто виокремити сутність капіталу}.

Теоретико-практичні параметри наукової новизни зумовлені формулюванням теми статті, структурою пропонованої розвідки {тобто пунктами розгляду теми}, а також необхідністю оновлення–та–збагачення україномовного філософського дискурсу відповідними лінгвоодинаціями. До того ж моє дослідження є не тільки першим формулюванням проблеми на перетині філософської, соціологічної, економічної та культурологічної площин, але й поставатиме однією з перших спроб розв'язання міждисциплінарних утруднень щодо капіталу, які вже виникли в окремих галузевих дискурсах.

Мета дослідження: виявити філософську основу міждисциплінарного розуміння капіталу. **Дослідницькими завданнями** постають: окреслити ідейне підґрунтя капіталу на європейських теренах; зазначити його головні ідеєзасновки через розмірковування Платона та Арістотеля; наголосити на смислах слова «капітал»; виокремити фахові підходи поліаспектного витлумачення капіталу через загальні епохові тренди, а також ідеї Адама Сміта та Карла Маркса; вирізнити ключові ознаки поняття «капітал»; презентувати новітні підходи до його «смыслового оновлення»; припустити можливість об'єднування смислів капіталу через перехідну структуру, тобто культуропарасолькову складеність.

Теорезис формують ідеї мислителів попередніх епох/періодів та дослідження – гіпотези, концепції, розробки – колег з різних локацій щодо: коректного

перекладання текстів Арістотеля та деяких ним використовуваних понять {Карл Поланьї / Karl Paul Polanyi}; передумов з'яви самого слова «капітал» та його змісту {Арістотель / Αριστοτέλης / Aristotélēs, Платон / Πλάτων / Plato}; політекономічного розуміння капіталу {Карл Маркс / Karl Heinrich Marx, Адам Сміт / Adam Smith}; ознак капіталу та його сутності {П'єр Бурд'ю / Pierre Bourdieu, Гейб Ігнатів / Gabe Ignatow і Лора Робінсон / Laura Robinson, Массімо Раннедда / Massimo Ragnedda, Джеффри Мартін Ходжсон / Geoffrey M. Hodgson, Пйотр Штомпка / Piotr Sztompka}; філософсько-економічної сутності й варіативів капіталу {Валентина Кондрашова-Діденко / Valentyna Kondrashova-Didenko та Лариса Діденко / Larysa V. Didenko}; відносин капітал-життя {Антонелла Корсані / Antonella Corsani, Мауріціо Ладзарато / Maurizio Lazzarato} та ін.

Методологію пропонованої розвідки вибудовано на поєднанні підходів {галузевого, міждисциплінарного}, принципів {історизму, цілісності, умовної об'єктивності, причинно-наслідковості, обґрунтованості, квадролексу [3]} та якісних методів {реконструювального, аналізуювального, синтезуювального, герменевтичного, структурного, прагматичного, феноменологічного, компаративного, розмірковуювального тощо}.

Результати дослідження презентовані далі у тематичних пунктах та авторських розтлумаченнях.

Вихідні нюанси. Перед деталізуванням капіталу необхідно виявити параметри його спричинювання {тобто те, що зумовило його виникання та функціонування}: 1) праксисні засновки формування {капітал виникає не раптово та самовільно, а є антропоспричинюваним: тобто цільовоствореним для «компактного оперування тим, що постає своєрідною формою впорядкованості деяких елементів, задіяних у життєдіяльності Акторів»}; 2) лінгво-засновки поняття «капітал» {те, що з деяких причин окреслене як «головне» та/або «важливе»}; 3) галузеві акцентування капіталу {постають «посиленням параметральним розглядом» окремих властивостей/ознак/характеристик капіталу}; 4) економічне розуміння капіталу {як «самозростальної вартості», що задана «ідеологом класичної теорії капіталу» Карлом Марксом [20]} тощо.

Локаційні «перекладацькі вибрики» щодо оригінальних текстів мислителів попередніх епох зумовили «внутрішнє розмежування» дослідників на стандартних {переважно початківців та/або зорієнтованих на кількісні публікаційні показники} та академічних {досвідних фахівців, обізнаних з автентичними текстами, акцентувальників культуро – та соціосмислів епохи/періоду, переважно міждисциплінарних дослідників}. Завдяки першим у науковому середовищі склалося {і не

припиняється, а навіть посилюється} не зовсім коректне розуміння як самого поняття «капітал», так само і його «сутнісного ядра». Натомість другі «обтяжують себе» розтлумаченнями багатьох непростих моментів як щодо з'яви слова «капітал», його смислопластів, а також і щодо його коректного фіксування у текстах мислителів.

Слово «капітал» з'явилося багато століть тому: достеменно невідомо чи в Античності {Давня Греція та/або Римська Імперія} існувало таке слово, поняття або категорія. Щоправда, у дослідницькій площині можна віднайти приписування перших згадок категорії «капітал» давньогрецькому мислителю Арістотелю [9, с. 63]. Так, в україномовному перекладі давньогрецького тексту Арістотеля «Політика» використовуване сучасне словосполучення «грошові капітали» {курсивування тут і у цитаті далі мої}: «дехто наполягає, що треба або зберігати грошові капітали, або збільшувати їх до безмежності» [2, с. 28 {1257a}]. Наразі важливо зауважити: в оригіналі давньогрецького тексту слово «капітал» прямо не використовуване [10]. Ба більше, воно має латиномовне укорінення, тобто технічно Арістотель ним послуговуватись ще не міг {гіпотетично слово «капітал» могли використовувати давні греки у побуті, проте – прагматично це не було виправданим, оскільки для буденного лексикону воно заскладне і вельми незвичне}.

Натомість у давньогрецькому полісі послуговувалися словами/поняттями, які були близькими {якщо не тотожними} за змістом до узвичаєного нині капіталу: «гроші» {«νόμισμα»}, «майно або володіння» {«κτήσις»}, «запаси матеріальних благ» {«χρήματα»}, що їх можна використовувати у домогосподарстві або торгівлі, і так само «багатство» в широкому розумінні {«πλοῦτος»} тощо. Ці чотири слова/поняття мали значущість для розуміння соціальних і/або економічних відносин, але не робили концептуального наголосу, який «склався/сформувався» значно пізніше через збагачення «локальних лексиконів» словом/поняттям «капітал».

Химерний нюанс щодо вельми «вільнодумного перекладання»: з одного боку, необхідність «осучаснювання» класичних текстів – наприклад, Арістотеля – для «наближення» його епохи до нашого розуміння є виправданим задля популяризування як філософських ідей, так само й наукових досліджень; проте, з іншого боку, подібні «перекладацькі вибрики» спричинюватимуть «ідео-культурні колізії» через додавання невласитового епосі та/або окремого мислителю. Подібним хибують не тільки україномовні, але й англійські переклади автентичних текстів Арістотеля {і не тільки}: первинні слова/поняття та частини текстів «занадто осучаснюють» {тобто змінюють лексикон окремого мислителя}, а зміст {усього тексту та/або його частини} витлумачують

у довільно-переказовій формі через наближення презентованих ідей/понять до розуміння у дусі пізнього капіталізму і/або ще більше – XX ст. та/або XXI ст. Те саме можна зауважити й щодо процесів/явищ {наприклад: «вироблення продуктів першої необхідності»; «роблення грошей»; «прирошення ціни»; «віддавання грошей за відсотки» тощо}. Окрім того, деякі з аристотелевих ключових термінів – насамперед «*κατηλική*», «*μετάδοσις*», «*κτήσις*», «*χρηματιστική*», «*χρήματα*», «*πλοῦτος*» – були хибно витлумачені при перекладі, що зазначив на початку другої половини XX ст. Карл Поланьї [22]: помилки, іноді, малопомітні, проте вони значно впливають на розуміння змісту того чи іншого слова, явища, процесу та навіть самої епохи загалом [22, с. 91], а відповідно виявлення і розуміння передумов формування сучасного слова і поняття «капітал». Наприклад, термін «*κατηλική*» перекладали «мистецтво роздрібно́ї торгівлі» замість «мистецтво комерційної торгівлі»; «*χρηματιστική*» перетворилось на «мистецтво робити гроші» замість «мистецтво робити запаси» {тобто достатньо забезпечувати себе та/або свій дім/господарство предметами першої необхідності – зерном, олією, вином, шерстю тощо}, або «мистецтво постачання»; «*χρήματα*» звели до «гроші» замість «предмети першої необхідності»; «*πλοῦτος*» стало «багатство як накопичення грошей» замість «багатство як запаси предметів життєвої необхідності»; значення «*μετάδοσις*» окреслювали через «обмін» або «бартер» замість «передавання своєї частки» тощо [22, с. 91]. Карл Поланьї наголошує: Арістотель, наприклад, навмисно використовував термін «*chrematistike*» у буквальному розумінні як «забезпечення предметами першої необхідності», а не у звичному значенні «роблення грошей» [22, с. 92–93]. І далі він продовжує: насправді для Арістотеля акцент на негрошовому значенні слова «*chremata*» був логічно неминучим, оскільки він дотримувався постулату самодостатності, який не мав сенсу поза контекстом натуралістичного витлумачення багатства [22, с. 93].

Таким чином, у давньогрецькій {та згодом у римоімперській} Античності почали закладатися основи для з'яви сучасного поняття капіталу {через локальні моводиниці, змісти, особливості та ситуативну застосовність у соціо-культурному просторі}.

Ідейне підґрунтя поняття «капітал» на європейських теренах варто розмежувати на два окремі блоки з «наголошеними сегментами» {тобто виокремленими «поліаспектними супутніми складниками»}.

Перший блок – «капіталостановлення» {який уможливив закономірне праксисне спричинення слова/поняття «капітал»}, включає «епохові наголошені сегменти» з виокремленими складниками: 1) внутрішньогосподарювальний {давньогрецька

Античність: гроші, майно, матеріальні блага, багатство та ін.}; 2) державообліковий {римоімперська Античність: управління громадянами, податковий облік}; 3) духовно-орієнтувальний {Патристика: духовність, розподіл благ/майна, використання на користь усіх та ін.; Схоластика: духовність, справедлива ціна, спільнотний добробут, моральна добробутність, врівноважування благих дій, миру в душі та справедливості у рішеннях тощо}; 4) фінансово-ресурсний {Ренесанс: інструментальність, власність на землю, статусні привілеї, кредитування, грошовий обіг, каталізувальний чинник науки, фінансовий ресурс та ін.}.

Другий блок – «капіталорозгортання» {який не тільки галузево деталізує поняття «капітал», але і формує «мережу його проявів»} охоплює 4 століття – від XVIII ст. через XIX ст. та XX ст. до XXI ст., у межах яких поняття «капітал» акцентують через його переважно речові {Адам Сміт} та фінансові {Карл Маркс} показники-властивості, що поступово «дробляться» на типи/види/форми і на сьогодні складають «мережу взаємовпливальних капіталопроявів».

Якщо перший блок {«капіталостановлення»} задає основи, то другий блок {«капіталорозгортання»} – деталізує останні та адаптує їх до нових соціовикликів {не тільки економічних, але й політичних, культурних, цифрових та ін.}.

У презентованому тексті я не зазначала завданням огляд усіх епохових поглядів мислителів щодо капіталу та/або дотичних до нього понять. Власне, далі подані **головні ідеєзасновки**, на основі яких «поступово склалося» і поняття «капітал», і вичіткішало його сутнісне ядро.

Ідеєзасновки капіталу вкорінені у життєпростір давньогрецького полісу, тобто його коректніше розуміти через простір окремого господарства {тут: внутрішньогосподарювальний сегмент, яким переважно керували в межах окремих родів}. Наскізний спільний вектор – накопичування зискового у майбутньому – є близьким до пізнішого поняття «багатство», яке не просто «десь має бути», воно має «накопичитися» й «зберегтися» {хоча бажано ще й «примножитися»}. Думкоспрямування головних мислителів Античності так само «рухаються» від багатства.

Платон розумів під багатством нагромадження грошей і/або золота, розмірковував щодо грошових відносин між громадянами – між бідними і багатими, між самими багатіями [5; 6].

Натомість Арістотель розглядав багатство через наживання статків. Таке наживання «буває двояким: з одного боку, воно належить до торгівлі, а з другого – до царини господарства; останнє обумовлене необхідністю й гідне похвали, торгівля ж, як діяльність, що виникла через необхідність обміну, – неприродна й заслуговує на докір» [2, с. 29, {1258a}]. Багатство, на його думку, можна

звести до запасів продуктів першої необхідності {«χρήματα»} – олії, зерна, вина тощо. А от накопичення грошей він розглядав радше негативно, оскільки їх пов'язували з лихварством. [1; 2]. Ціль господарства – це самозабезпечення достатнього {але не безмежного} запасу предметів першої необхідності, а ціллю торгівлі є «віддавання грошей за відсотки», тобто збагачення як таке [2, с. 27 {1257a}]. Таким чином, багатство витлумачували вже подвійно: 1) як резерв предметів першої необхідності для самодостатності; 2) як безмежне накопичення грошей. Якщо у першому випадку під багатством розуміли майно і/або речі, використовувани у господарстві, то в другому – «велику кількість грошей», завдяки яким «наживають статку і ведуть торгівлю» [2, с. 27 {1257a}]. Учень Платона продовжує думку: «І навпаки, інколи гроші видаються людям за непотріб, за умовну річ, зовсім неприродну», і вони втрачають «усяку користь у повсякденному вжитку, і в такому разі навіть заможна людина, маючи їх досить, не може купити собі бодай найнеобхідніше для проживання» [2, с. 27 {1257a}]. Наголос давньогрецького мислителя вельми своєрідний: навіть величезна кількість грошей не уможливить рятування людини від голоду і, ба більше, від голодної смерті: «таке багатство позбавлене всякого смислу, а людина, маючи надмір грошей, може померти з голоду, як це описується в легенді про Мідаса, у якого внаслідок ненаситних бажань усе, до чого він торкався, перетворювалося на золото» [2, с. 28 {1257a}]. Арістотель розглядає багатство {«πλοῦτος»} подвійно: 1) через розмежування майна {тобто належного «до речей, якими користуються» [1, с. 141 {1119b}]} і грошей; 2) через їх співвідношення. Він висновує: 1) «оцінювальну полюсність» {багатство постає як природне і неприродне, справедливе і несправедливе, корисне і не завжди корисне тощо}; 2) як вартість майна та її вимірник. Але й нагадує: «А майном {«χρήματα»} ми називаємо все, вартість чого вимірюється грошима» [1, с. 141 {1119b}]. Наразі йдеться про якісне і кількісне визначення багатства, що є особливо важливим для торгівлі через обмін.

Таким чином, на основі аристотелевих розмірковувань можна результатувати: не слід ототожнювати багатство з кількістю грошей {або монет}, оскільки гроші постають формою багатства як майна, або речей, або предметів необхідності, що уможлиблює обмін і торгівлю. Давньогрецький мислитель стверджує: саме гроші «служать нам як би заставою можливості обміну в майбутньому» [1, с. 113 {1133a}] – «ніби розкрають» обмін в просторі і часі.

Слово «капітал» вжиткували доволі своєрідно: воно мало пізньолатинське мововкорінення – від слова «capitalis» {XII–XIII ст.} зі значенням «основне майно», або «головне майно». Тобто було

похідним від іменника «caput, – itis» зі значенням «голова» {X–XI ст.}, що застосовували до майна, яке могло приносити дохід {йдеться передусім про худобу: одну її голову вважали одиницею обліку}. Слово «капітал» через старофранцузьке «capital» {XIV ст.} потрапило у німецьку мову – «kapital» {XV ст.}, а потім перейшло у ранньоанглійську – «capital» {XV ст.}. Первинно слово «капітал» у старолатинській і старофранцузькій мовах було субстантивованим прикметником зі значенням «головний», «найважливіший», а пізніше «капітал» почали використовувати як іменник, що утримував у собі визначальну ознаку «головне» і/або «найголовніше».

Очевидно: згадані «мовні нюанси» оформилися набагато пізніше, аніж виник «запит на капітал» {тобто виникання антропозв'язковостей щодо продуктообміну та/або перспективного забезпечення наступних поколінь через накопичення «дечого нешвидко знецінюваного»}.

Фахові підходи поліаспектності витлумачення капіталу вкорінені у праксис і напряду залежні від культуросередовища та соціопростору. Маю наголосити: у пропонованому дослідженні я не акцентувала розгляд «капіталу через глобальну призму» {тобто мене більше цікавив саме «локаційний аспект», що обмежений європростором}.

Перші «апелювання до» того, що ми нині називаємо «капітал» сягають далекого минулого, але необхідно врахувати «епохові особливості», тобто відсутність самого слова/поняття «капітал» {хоча «частковими аспект-поняттями» – «майно», «запаси», «гроші», «багатство» тощо – вже широко послуговувалися}. У давньогрецькому полісі, за часів Арістотеля, багатство, наприклад, було радше засобом досягнення соціального статусу, ніж інструментом для інвестування та розширення домогосподарства. Хоча тоді й існували поняття, близькі до капіталу в сучасному розумінні, саме слово/поняття «капітал» з'явилося в іншу культуро-історичну епоху – в контексті Середньовічної Європи.

Поняття «капітал» почало формуватися у період XIII–XV ст. з посиленням торгівлі та банківської справи в Європі. Однак широкого використання та актуальності це поняття набуло тільки у XVII–XVIII ст. з розвитком класичної англійської політичної економії {насамперед, у працях Дейвіда Рікардо / David Ricardo і Адама Сміта}.

До XIII ст. у різних локаціях Європи – насамперед в Італії – слово «капітал» розглядали в контексті торгівлі та інвестицій. Тому його визначали як «фонд грошей, що людина чи компанія інвестує у певну справу». Проте вже з початку XIII ст. в тій само Італії доволі широко використовували слово «капітал», а з останньої чверті XIII ст. – й словосполучення «капітальні активи» [13, с. 232–233]. З XIII ст. і приблизно до середини 70-х років

XVIII ст. поняття «капітал» використовували у значенні «гроші» і поступово таке розуміння стало поширеним теренами Західної Європи.

Таким чином, до самого початку останньої чверті XVIII ст. головним підходом до розуміння сутності поняття капіталу залишається монетарний, а у практичній діяльності {насамперед торгівельній} використовують капітал виключно зі значенням «гроші».

Щоправда, як показує аналіз публікацій, присвячених витлумаченню слова «капітал», на початку XVII ст. з'являється ще одне його значення – «запас товарів і навіть багатство в загальному розумінні». Капітал пропонують визначати подвійно: 1) «багатство», «вартість»; 2) «запас», «головну або основну субстанцію людини» [16, с. 187]. Проте таке витлумачення має деякі некоректності: «ідея вартості», яка передбачає оцінку, змішується з ідеєю субстанції, ймовірно, у сенсі матеріальних речей, що перебувають у власності; і тому в запропонованому контексті використання слова «капітал» є «заплутаним синонімом багатства, товарів і запасів» [16, с. 187].

Наведене «аспектоване розтлумачення» поняття «капітал» потребує уточнення і корегування, але тут головне в іншому – таке розуміння капіталу є і його не слід ігнорувати. Адже факт очевидний: з'являються спроби {хоча й поодинокі} по-іншому визначати капітал – прирівнювати його до багатства, зводити до речей, окреслювати ним запаси продуктів/товарів, а не тільки позначати ним гроші і/або кількість грошей, суму грошей, оскільки монетарний підхід постає своєрідним звуженням розуміння капіталу.

Мої висновування підтверджені розмірковуваннями щодо змісту капіталу у працях представників класичної англійської політичної економії {Дейвіда Рікардо, Адама Сміта та ін.}. Особливо на цьому наголосив Адам Сміт: розуміння понять «багатство», «запаси», «капітальні запаси», «капітал» він визначав як матеріальні, або фізичні, речі, вироблені іншими речами [7], тобто тяжів до немонетарного підходу у поясненнях та обґрунтуваннях. Він стверджував: та частина запасів продуктів різного роду, від якої людина «очікує отримати дохід, називається капіталом» [7, с. 168]. Окрім того, він послуговувався конструктом «капітальні запаси», що включали основний та обіговий капітал. На його думку, для основного капіталу як однієї з трьох складових загальних запасів характерно приносити дохід або прибуток, але «...не надходячи в обіг або не міняючи власника», і включає машини, будівлі, землю і «набуті та корисні здібності людей» [7, с. 170–171]. І далі: «Набуття таких здібностей, враховуючи також утримання їх власника впродовж його виховання, навчання або учнівства, завжди вимагає дійсних витрат, які є основним

капіталом, що наче реалізується в його особистості. Ці здібності, являючи собою частину статку такої особи, водночас стають частиною багатства всього суспільства, до якого вона належить. Більшу вправність і вміння робітника можна розглядати так само як і машини та знаряддя виробництва, що скорочують або полегшують працю і, хоча й потребують певних витрат, але відшкодовують ці витрати разом із прибутком» [7, с. 171]. Це твердження Адама Сміта вказує на те, що капітал «охоплюватиме» не тільки речі, але і людей {хоча він і не використовує сам термін «людський капітал»}. Обіговий капітал як частина загальних запасів «характеризується тим, що приносить прибуток тільки в процесі обігу або міняючи господарів» [7, с. 171]. Він включає продовольство, матеріали і готові вироби, що знаходяться на руках продавців. Адам Сміт показав і співвідношення основного та обігового капіталів: «будь-який основний капітал первісно виникає з капіталу обігового й вимагає постійного поповнення з цього самого джерела» [7, с. 171]. Його заувага щодо грошей варта окремої згадки: гроші як засіб обміну і торгівлі не входять у дохід та багатство суспільства, до якого вони належать [7, с. 177].

Такі розмірковування вченого уможливили мої висновування: 1) смітове витлумачення багатства і запасів схоже на аристотелеве – і у Адама Сміта, і в Арістотеля [2] вони використані у значенні предметів і/або речей, без включення грошей; 2) Адам Сміт змінив акцент з монетарного уявлення про капітал на товарно-речовий підхід, у межах якого речі та товари самі стають капіталом; 3) смітове розширене розуміння капіталу скоригувало його значення {капітал – вже не гроші чи сума грошей, а ресурс у формі матеріальних і нематеріальних благ}.

Таким чином, з початку останньої чверті XVIII ст. капітал використовують уже подвійно: 1) у значенні грошей та/або суми грошей; 2) у значенні речей. Наразі важливо зауважити: домінувальне розуміння-тлумачення капіталу було зафіксоване саме за смітовим немонетарним підходом. Проте вчені {політекономі, економісти і філософи} не дійшли згоди щодо чіткого і коректного витлумачення поняття «капітал»: одні відстоювали монетарний підхід, а інші – товарно-речовий.

У другій половині XIX ст. Карл Маркс розробив теорію капіталу. На його думку, капітал – це суспільне відношення, що проявлюване як специфічний рух самозростальної вартості. У межах цього руху { $G - T - B - T' - G'$ } можна умовно виокремити кілька фаз, кожна з яких розкриває окремий аспект капіталу: грошовий {гроші, товар, обіг}, вартісний {вартість, додаткова вартість, робоча сила}, руховий {сам колообіг як процес}, відносинний {втілення виробничих відносин у речах, передусім у товарі}. У цьому сенсі капі-

тал постає не як річ, а як динамічний процес, що охоплює обіг та виробництво. Важливо зазначити: Карл Маркс свідомо відмовився від товарно-речового розуміння капіталу, характерного для класичної політичної економії {зокрема для ідей Адама Сміта}. Натомість він сформулював власну теорію, в межах якої капітал пов'язується з грошима і системою суспільних відносин у межах капіталістичної формації.

У марксовій теорії капіталу обґрунтовано: за умов капіталізму гроші, а конкретніше їх приращення, постають метою виробництва й обігу. Витлумачення капіталу як грошей чи суми грошей є важливим для розуміння капіталістичної формації загалом. Тому Карл Маркс запропонував вузьку і широку {тобто розгорнуту} дефініцію капіталу: 1) «капіталом є гроші» [20]; 2) капітал – це гроші, що здійснюють рух і через певний час повертаються до свого власника у тій само формі, але у збільшеній кількості {іншими словами: особистість капіталіста «або, точніше, його кишеня – ось той пункт, звідки виходять і куди повертаються гроші» [20]}. На його думку, витлумачувати капітал можливо ще й як самозростаючу вартість {або вартість, що приносить додаткову вартість}, а також як руховість [20]. Зазначене є взаємопов'язаним: 1) гроші тільки у русі можуть зростати на певну величину; 2) вартість лише у грошовій формі здатна здійснювати рух і приносити додаткову вартість у грошовій формі, тобто самозростати як гроші {іншими словами: вартість є саморухомою, саморухомими грошима, а тому постає капіталом [20]}. Далі Карл Маркс зауважує: рух, у якому вартість приєднує до себе додаткову вартість, є її власним рухом, відповідно її зростання є самозростанням [20]. Саме тому гроші, з його погляду, й утворюють вихідний і завершальний пункт будь-якого зростання вартості.

За марксовим баченням: капітал – це не річ, а суспільні відносини між людьми, які виникають завдяки речам і втілювані в них [20]. Пізніше він у своїй теорії розширює витлумачення капіталу-як-відносин: капітал – це не річ, а визначені виробничі відносини, що належать до певної суспільно-економічної формації, набувають форми речі та надають цій речі специфічного суспільного характеру [21]. Тобто капітал постає не сумою вироблених матеріальних засобів виробництва, а соціально-економічними відносинами між людьми. Ці відносини: 1) втілені у засоби виробництва; 2) виникають саме при використанні засобів виробництва; 3) характерні для капіталістичного суспільства. У Карла Маркса капітал-як-відносини набуває речових форм, або втілюваний в самі речі. Він стверджував: капітал є історичним поняттям {за певних умов з'являється і за певних умов зникає}, оскільки пов'язаний з капіталістичним суспільством/виробництвом.

Таким чином, наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. вже існували чотири підходи до розуміння поняття «капітал»: 1) монетарний {тобто гроші і/або грошова вартість власних активів}, 2) речовий {тобто річ, що задовольняє ту чи іншу потребу людини/людей; саме тому він існує на всіх етапах розвитку людства}, 3) руховий {тобто колообіг як процес}, 4) відносинний {тобто соціально-економічні відносини, втілені в речі/речах}.

Хиткість витлумачень поняття «капітал» нині зауважують не тільки економісти {теоретики, науковці та практики, що залучені у бізнес-простір}, але й дослідники з інших наукових царин {філософії, соціології, культурології тощо}. Вони усі прямо не заперечують «класичних підходів до витлумачення капіталу», проте висловлюють варіанти до оновленого розуміння капіталу {співмірно сучасним соціовикликам та змінам/коригуванням антроповекторування}.

Виокремлення ключових ознак поняття «капітал» є допоміжним у «оновленні класичних підходів» його витлумачування сучасними дослідниками {особливо у XX ст. та XXI ст.}.

Складно суперечити тезі П'єра Бурд'ю: капіталом є «сукупність реально використовуваних ресурсів і можливостей-повноважень» [11, с. 128], які відіграють важливу роль у виробництві і відтворенні прибутків у життєвих можливостях індивідів [12]. Щоправда, Гейб Ігнатов і Лора Робінсон нагадують: «для Бурд'ю капітал означає запаси внутрішніх здібностей і здатностей, а також зовнішніх ресурсів, які є дефіцитними і соціально цінними. Як і традиційніша форма капіталу, вони можуть бути трансформовані та продуктивно реінвестовані» [19, с. 952] {тобто використані нові приращення і/або нові прибутки для розширення виробництва чи будь-якої іншої справи}. Таким чином, П'єр Бурд'ю вийшов за межі марксової теорії капіталу через охоплення символічної сфери культури і запропонував нові форми капіталу {соціальний, культурний, символічний}. Останні передбачені до накопичування і конвертування одна в іншу і/або в інакші форми. «Ці дві ключові ознаки – накопичення і можливість перенесення з однієї сфери в іншу – характеризують капітал» [23, с. 2367].

Трохи інакший вектор був запропонований Джеффрі Ходжсоном, який вважає: ключовою ознакою капіталу має бути забезпечення для отримання кредиту, або застава [18]. Тому він наголошує: капіталом є або гроші, або реалізована грошова вартість активу {хоча й відразу уточнює: реалізована грошова вартість означає, що актив може бути використаний як забезпечення отримання позики [18]}. Нині не всі погоджуються з такими його висновками. Массімо Раннедда, наприклад, стверджує: Джеффрі Ходжсон «помиляється, коли обмежує значення капіталу грошима, які інвестуються у виробництво, або грошо-

вою вартістю власних, відчужуваних, заставних активів, що їх використовують у виробництві, і, отже, відкидає такі терміни, як «соціальний капітал», «особистий капітал», «політичний капітал» [23, с. 2367]. Якщо враховувати інші ключові ознаки капіталу, то ним можуть бути не тільки гроші і/або реалізована грошова вартість власних активів, але й інші значення {«блага» або «ресурси», наприклад}. Наразі йдеться про «накопичення і можливість переходу з однієї сфери в іншу» як окремі ознаки капіталу [23, с. 2367].

А Пйотр Штомпка пропонує первинно звернути увагу на три ознаки капіталу: цінність, обмінюваність, примноження своєї вартості. На основі цих ознак він визначає капітал як «блага або ресурси», які: 1) «мають цінність для власника», 2) «їх можна обміняти на щось інше», 3) у використанні вони «примножують свою вартість, тобто приносять зиск» [8, с. 315–316]. Проте він наголошує: «чиста форма капіталу – це гроші, абстрактний символ вартості, обмінюваний на всі інші товари та послуги, і який за належного інвестування, або навіть залишення на банківському рахунку під відсотки, приносить прибуток власникові» [8, с. 315–316]. Далі він зауважує: «це базове поняття капіталу було розширено й застосовано більшою чи меншою мірою метафорично до інших сфер суспільного життя» [8, с. 315–316]. У мене виникає сумнів щодо такого підходу. Якщо «базове поняття капіталу» у своїй первісній формі активно застосовують лише в економіці, то чи можна автоматично переносити його ознаки на інші сфери суспільного життя? Таке припущення частково суперечить реальним соціопроцесам. З одного боку, будь-яка річ може «утримувати» характеристики капіталу потенційно {до моменту свого ситуативного застосування}. Завдяки антропоодиночності ці «потенційні характеристики капіталу» ситуативно можуть бути активовані {тобто долучені до окремого сегмента реальності}. З іншого боку, антропоодиночність цілком може й «метафорично приписувати» характеристики капіталу окремій речі для реалізування індивідуальних цілей, що також постає своєрідним «включенням у реальність». Проте за таких умов капіталізування речі буде відчутне тільки «вибраному колу обізнаних». Ба більше, нині сфери суспільного життя не діють ізольовано та/або почергово {як ситуативно-активовані «розірвані сегменти»}, радше навпаки – вони функціонують за принципом взаємодоповняльності. Відповідно: «життєвий цикл» капіталу {або ж аспекти його прояву} цілком можуть розгортатися не тільки в економіці. Однак особливості «циклу капіталізування» щодо окремого досліджуваного феномена потрібно фіксувати й деталізувати окремо. Загалом штомпкова думка щодо метафоричності може тлумачитися по-різному: або як «функційне перенесення»

ознак капіталу на інші феномени, або як штучно-спричинюване суб'єктивне та/або ситуативне приписування капітал-характеристик. Хоча у штомпкових розмірковуваннях є окремі моменти, що потребують деяких уточнень та чіткіших обґрунтувань, вони все ж таки проливають часткове світло на «загальне розуміння капіталу».

Таким чином, ознаки поняття «капітал», що їх сучасні дослідники обґрунтовують як «ключові», уможливають не тільки інакше – відмінне від класичного марксового – розуміння, але й сприяють формуванню «особливого смислового поля капіталу».

Сучасні соціопрактики та «глобальні виклики» {~ з середини ХХ ст.} зумовили зміщення {та й подекуди штучне посилювання} акценту на ресурсності, що посприяло з'яві **ресурсного підходу у розумінні/тлумаченні капіталу**. З одного боку, «посилена значеннєвість ресурсу» на початку ХХІ ст. навіть у розгляді капіталу постає «оптимізовано зручною» {для окремих запитів конкретних сил}, проте, з іншого боку, таке ресурсоакцентування так само багато в чому хибує.

Ресурси поділяють на матеріальні {або економічні} і нематеріальні {або соціальні, або людські}. Основою такого поділу постають знання та його види: їх спричинює антропоодиночність як головна цінність в кожному соціосегменті і суспільстві загалом завдяки своїм природним здібностям і набутих здатностям та спроможностям, з якими вона «входить» у світ і соціо-економічне буття. Її здатності і спроможності «постають у формі знання – теоретичного і прикладного» [4]. Ці знання можуть існувати кодифікованими і формалізованими, так само й некодифікованими і неформалізованими. В усіх сферах суспільного життя найціннішими є останні {тобто некодифіковані, неформалізовані, або живе знання, що невідділене від людини}. За твердженням Андре Горца: живе знання – це, насамперед, практичне вміння і спроможність. Воно базоване на метикуванні, навичках і не може бути формалізованим [17]. І далі: його не можна передати комусь, йому навчаються на практиці, так би мовити, у «школі життя». Живе знання виникає завдяки здібностям і спроможностям людини «працювати над собою та створювати саму себе і поширюване таким само способом» [17]. «Визначальними ознаками даного знання є такі, як: закритість/недоступність, постійна і швидка оновлюваність та мінімальний ризик при застосуванні і високий рівень ефективності від використання тощо. Означене знання перебуває в одному й тому самому просторі та часі, що й Актор як його носій. А звідси ще дві важливі особливості живого знання – одночасовість та односторонність» [4, с. 24]. Живе знання охоплює щоденні навички та вміння, на основі яких вибудовувані професійні компетенції, що мають вартість і можуть бути подані як нематеріальний

{людський} ресурс. А якщо останній у використанні створюватиме матеріальний і/або нематеріальний зиск, то він постане нематеріальним {людським, соціальним, моральним, культурним тощо} капіталом. Ще одним видом знання є уречевлене {або втілене у продукт}. Останнє завжди є кодифікованим і формалізованим. Такий продукт може бути використаним як матеріальний ресурс. Якщо останній у процесі виробництва благ створюватиме матеріальну і/або нематеріальну вигоду, то за такої умови він набуде форми матеріального, або економічного, капіталу. Ресурс-чинник у процесі свого використання може зростати на певну величину {її кількість визначають вартісним/витратним, грошовим або ціновим методом}, тобто набувати форми капіталу: (знання – річ – послуга – ресурс-чинник – капітал) → (ресурс/чинник + прирощення). Таким чином, головними ознаками капітал-ресурсу постають накопичення, самозростання, конвертування {змінюваність типу, виду і/або форми чи перехід з одного соціосегменту в інший}.

У ХХІ ст. відбулося перезбирання капітал-відносин: марксові «відносини капітал-праця» поступово перетворилися на «відносини капітал-життя» [14]. Тому нині важливо розглядати й аналізувати «нове відношення між капіталом, знанням і життям» [14]. «Накопичення відтепер базується не лише на експлуатаванні праці в індустріальному розумінні цього терміна», але і «на експлуатації знання, життя, здоров'я, вільного часу, культури, міжособистісних відносин (що включають зв'язки, соціалізацію), освіти, сфери проживання тощо» [14; 15].

Таким чином, навіть і новітні підходи до «сміслового оновлення» поняття «капітал» його не прояснюють, а радше навпаки – поглиблюють «поняттєву заплутаність», оскільки, з одного боку, уникають чіткого дефініціювання капіталу, а, з іншого боку, не «уможливають доступ» до сутнісного ядра капіталу. Останній більше «зводять до дечого» – майна, грошей, речей, символів, ресурсу, знання тощо.

Смисли слова «капітал» гіпотетично можуть бути укорінені у окремі локації {наприклад, давньогрецьку, римоімперську, китайську, японську тощо}, проте це потребує окремого деталізованого дослідження. Таке локаційне укорінення радше за все буде «своєрідним маркером розуміння», проте для мене залишається наразі відкритим питання домінуючого компоненту такого «локаційно витлумачуваного капіталу».

Об'єднування смислів капіталу поставатиме «відносно стабільним» {тобто параметрально окресленим і структурно зафіксованим, хоча з періодичними змістооновленнями} та/або перехідним {тобто з нечіткими параметрами, розмитим та/або відсутньою структурою, без особливого наголосу на змістооновлюванні тощо}. Йдеться про

структурування, проте у першому випадку – «відносно стабільні» структури мають чіткий каркас та активований принцип об'єднання складників, натомість у другому випадку – перехідна структура передбачає тільки «тимчасове утримування складників», які будуть перезбиратися за «сприятливих умов» та/або через віднайдення відповідного оптимізувального принципу, поширюваного на максимальну кількість складників. «Відносно стабільні структури» вже відомі та описані у попередні епохи, натомість перехідна структура може цілком бути авторською.

У випадку з капіталом та міріадами його варіативів, на мою думку, доречніше застосовувати перехідні структури. З-поміж усіх відомих на сьогодні найоптимальнішою видається культуроорієнтована, оскільки первинно – за своїм походженням – капітал одночасно вкорінений у культуросередовище і залежний від соціопростору. Культуроакцентування може бути територіальним {тобто локусним та/або локаційним} маркером, а може розширитися до загальнолюдської матриці постійно оновлюваних смислів і варіативів капіталу. Останній може одночасно утримувати гетерогенні культурні коди {через які соціальні групи й спільноти вибудовують уявлення про добробут, успіх, владу, авторитет, норму, інституції, дисципліну, престиж тощо} і мати універсальну проявність {тобто функціонувати як «базовий алгоритм з відкритим кодом»}. Це і є культуропарасолькова складеність, що потребує подальшого окремого осмислення.

Висновки: 1) у міждисциплінарному дослідженні, з одного боку, капітал постає «перезбиральним конструктом», який витлумачуваний окремо кожним галузевим дослідником {тобто, наприклад, економістом, соціологом, культурологом та ін.}, а потім – наприкінці – усі ці «галузеві витлумачення» збираються й «штучно комплектуються» для формування «оновленого тлумачення капіталу» {проте насправді це далеко не прояснення капіталу, а його чергове витлумачування співмірно «деяким вихідним орієнтирам»}; з іншого боку, дефініція капіталу навряд чи буде чіткою, оскільки вона відбиватиме тільки окремий аспект, який – здебільшого штучно – висуватимуть на перший план; 2) класичне – марксове – розуміння капіталу як самозростальної вартості {на якому акцентують увагу деякі економісти-теоретики ще й досі} так само постає нечітким, оскільки сама сутність {будь-що – річ, явище, процес, людина} зростати без «активованих зовнішніх чинників» не буде {іншими словами: капіталізування дечого буде за всіма параметрами не самовільним, а радше змушувальним та/або стимульовальним}; 3) закономірне запитання щодо сутнісного ядра капіталу отримуватиме логічну відповідь виключно завдяки філософії – капітал

постає потенційною або актуалізованою здатністю створювати, акумулювати й передавати цінність через системні відносини, що забезпечують відкладену або безпосередню перевагу у доступі до ресурсів, влади, впливу чи продуктивності {тобто капітал – це радше результована форма впорядкованого потенціалу}; 4) становлення капіталу антропологізоване – його виникнення є праксисним {тобто він формований у соціопросторі та культуросередовищі через антроповідносинний запит}, його поняттєве оформлення «розмите у епохах» {тобто він набуває чіткості – як слово, поняття, категорія, концепт тощо – через мовно-мовленнєві практики та контексти, з одного боку, і через фіксовані «точки площинних переходів» від матеріального до символізувального, з іншого}, його нормативне трансформування закономірно постає як реагування на «деякі ситуативні порушення антропоодиночності у окремих соціосегментах» {тобто з плином часу виникає потреба коригування антропоодиночневих поведінкових паттернів через призму моральності та/або етики загалом}, а його складеність {тобто різнопроявність та варіативність на першу чверть ХХІ ст.} цілком може бути охоплена через «культурапарасольковість».

Перспективи подальших розвідок передбачають не тільки деталізування типів і видів капіталу, розгляд капіталу через культурапарасольковість; але й авторські відповіді на обґрунтовану критику колег пропонованих мною розмірковувань щодо сутності капіталу.

Література

1. Арістотель. Нікомахова етика. Арістотелῆς. Ἠθικὰ Νικομάχεια / переклад з давньогрецької Віктор Ставнюк. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
2. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 239 с.
3. Діденко Л. В. Методологічний принцип «квадролекс» || Methodological Principle 'Quadrolex'. «The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2025», *International Scientific Conference (2025; Kyiv)*. *International Scientific Conference «The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2025» [Abstracts]* / Ed. board: A. Konverskyi [and other]. Kyiv: Publishing center «Kyiv University», 2025. 1049 p. P. 652–656. URL: <https://daysofscience-knu.net.ua/index.php/conference/issue/view/14/81>
4. Кондрашова-Діденко В. І., Діденко Л. В. Культурний капітал: природа, зміст і структура. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2012. Вип. 19. С. 21–30. URL: <http://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/19/5.pdf>
5. Платон. Аполлогія Сократа. *Платон. Діалоги*. Вид. друге / Пер. з давньогр. Київ : Основи, 1999. 398 с. С. 20–41; 340–345.
6. Платон. Держава / переклад з давньогрецької та коментарі Дзвінки Коваль. Київ. Основи, 2000. 356 с.
7. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / Переклад з англ. О. Васильєва, М. Межевікіної, А. Малівського. Київ: Port-Royal. 2001. 594 с.
8. Штомпка П. Соціальний капітал. Теорія міжособистісного простору / Пер. з польської Миколи Яковини. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2022. 400 с.
9. Югас Е. Ф., Олексик О. І. Економічна сутність та види капіталу підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2014. Вип. 2 (43). С. 63–67.
10. Aristotle. *Politica*. Edited by W. D. Ross. Oxford: Clarendon Press, 1957. 290 p. URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0057%3Abook%3D1%3Asection%3D1252a>
11. Bourdieu P. *La distinction: Critique sociale du jugement*. Paris: Les Éditions de Minuit, 1979. 690 p.
12. Bourdieu P. *The Forms of Capital*. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Edited by John G. Richardson. New York – Westport, Connecticut – London: Greenwood Press. 1986. P. 241–258.
13. Braudel F. *Civilization and Capitalism, 15th–18th Century, Volume II. The Wheels of Commerce*. Translation from the French by y Siân Reynolds. London: William Collins Sons & Co Ltd, 1983. 670 p.
14. Corsani A. Capital, Connaissance et Vie dans le Capitalisme Cognitif. *European Journal of Economic and Social Systems*. 2007. Vol. 20, n. 1. P. 81–98.
15. Corsani A., Lazzarato M. Le Revenu Garanti comme Processus Constituant. *Multitudes*. 2002. Vol. 10. No 3. P. 177–185. <https://doi.org/10.3917/mult.010.0177>
16. Fetter F. A. Capital. *Encyclopaedia of the Social Sciences*. Edited by Edwin R. A. Seligman and Alvin Johnson. New York : Macmillan & Co. 1930. Vol. 3. P. 187–190.
17. Gorz A. *The Immaterial: Knowledge, Value and Capital*. Translated by Chris Turner. London : Seagull Books. 2010. 209 p.
18. Hodgson G. M. What is capital? Economists and sociologists have changed its meaning: Should it be Changed back? *Cambridge Journal Economics*. 2014. Volume 38. Issue 5. P. 1063–1086. <https://doi.org/10.1093/cje/beu013>
19. Ignatow G., Robinson L. Pierre Bourdieu: Theorizing the Digital. *Information Communication & Society*. 2017. Volume 20. Issue 7. P. 950–966. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1301519>
20. Marx K. *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Erster Band*. Hamburg, 1890. {MEGA II/10: "Das Kapital", 1. Band, Druckfassung 1890}. *MEGA digital. Ökonomische Texte von Karl Marx im Internet*. Berlin: Berlin–Brandenburgische Akademie der Wissenschaften & TELOTA, 2012. URL: <http://telota.bbaw.de/mega/>
21. Marx K. *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Dritter Band. Erster Teil*. Hamburg, 1894. {MEGA II/15: "Das Kapital", 3. Band, Druckfassung 1894}. *MEGA digital. Ökonomische Texte von Karl Marx im Internet*. Berlin: Berlin–Brandenburgische Akademie der Wissenschaften & TELOTA, 2012. URL: <http://telota.bbaw.de/mega/>

22. Polanyi K. Aristotle Discovers the Economy. *Trade and Market in the Early Empires*. Edited by Karl Polanyi, Conrad M. Arensberg, Harry W. Pearson. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1957. 400 p. P. 64–94.

23. Ragnedda M. Conceptualizing Digital Capital. *Telematics and Informatics*. 2018. Volume 35, Issue 8. P. 2366–2375. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2018.10.006>

Анотація

Діденко Л. В. Філософська основа міждисциплінарного розуміння капіталу: від економічного поняття до культуropарасолькової складеності. – Стаття.

Дослідження присвячене міждисциплінарному розгляду капіталу, який узвичаєно пов'язують із грошима, багатством, ресурсами тощо. Проте його можна розуміти набагато глибше.

За основу були узяті економічні підходи до витлумачення капіталу. Частина з них була відтворена, а частина була по-сучасному коментована мною. Міждисциплінарність розгляду була здійснена через філософську призму: тобто виявлення глибинних утруднень розуміння капіталу, що не зовсім очевидні для економістів, соціологів, культурологів та ін.

Висновки: 1) у міждисциплінарному дослідженні, з одного боку, капітал постає «перезбиральним конструктом», який витлумачуваний окремо кожним галузевим дослідником, а потім – наприкінці – усі ці «галузеві витлумачення» збираються й «штучно комплектуються» для формування «оновленого тлумачення капіталу» {проте насправді це далеко не прояснення капіталу, а його чергове витлумачування співмірно «деяким вихідним орієнтирам»}; з іншого боку, дефініція капіталу навряд чи буде чіткою, оскільки вона відбиватиме тільки окремий аспект, який – здебільшого штучно – висуватимуть на перший план; 2) класичне – марксове – розуміння капіталу як самозростаючої вартості {на якому акцентують увагу деякі економісти-теоретики ще й досі} так само постає нечітким, оскільки сама сутність {будь-що – річ, явище, процес, людина} зростати без «активованих зовнішніх чинників» не буде {іншими словами: капіталізування чого буде за всіма параметрами не самовільним, а радше змущувальним та/або стимулювальним}; 3) закономірне запитання щодо сутнісного ядра капіталу отримуватиме логічну відповідь виключно завдяки філософії – капітал постає потенційною або актуалізованою здатністю створювати, акумулювати й передавати цінність через системні відносини, що забезпечують відкладену або безпосередню перевагу у доступі до ресурсів, влади, впливу чи продуктивності {тобто капітал – це радше результована форма впорядкованого потенціалу}; 4) становлення капіталу антропозумовлене – він формований у соціопросторі та культуросередовищі через антроповідносинний запит, його поняттєве оформлення «розмите у епохах», його нормативне трансформування закономірно постає як реагування на «деякі ситуативні порушення антропоодиниць у окремих соціосегментах», а його складеність {тобто різнопроявність та варіативність на першу чверть ХХІ ст.} цілком може бути охоплена через «культуropарасольковість».

Ключові слова: людина, актор, капітал, гроші, багатство, облік, самозростаюча вартість, ресурс, міждисциплінарне розуміння капіталу, економіка,

соціологія, культурологія, філософія, зиск, товари, продукти, обмін, культуropарасолькова складеність, культуropарасольковість.

Summary

Didenko L. V. Philosophical foundation of an interdisciplinary understanding of capital: from economic concept to cultural-umbrella complexity. – Article.

The presented research explores capital from an interdisciplinary perspective, moving beyond its conventional association with money, wealth, and resources. It argues that capital can – and should – be understood on a much deeper conceptual level.

The analysis begins with economic interpretations of capital, which serve as foundational reference points. Some of these interpretations are reconstructed, while others are critically examined and recontextualized within a contemporary framework. This interdisciplinary inquiry is anchored in a philosophical perspective, which reveals the underlying conceptual tensions in defining capital – tensions often overlooked by economists, sociologists, cultural theorists, and other domain-specific scholars.

Conclusions. (1) In interdisciplinary discourse, capital emerges as a reassemblable construct – interpreted independently within each disciplinary domain and subsequently synthesized into an “updated” conceptualization. However, this synthesis often fails to clarify the nature of capital; instead, it produces a new reframing shaped by specific starting assumptions. Moreover, such definitions tend to foreground a single dimension – frequently selected arbitrarily or artificially – while marginalizing others. (2) The classical Marxist conception of capital as self-expanding value – still emphasized by some economic theorists – also remains ambiguous. No entity, whether object, phenomenon, process, or human being, can expand its value in isolation. Accumulation and growth require external activating factors. Thus, capitalization is never entirely self-driven; it is always contingent upon mechanisms of stimulation and/or coercion. (3) The essential nature of capital can be meaningfully approached only through philosophical reflection. Capital should be understood as a potential or actualized capacity to generate, accumulate, and transmit value through structured relationships that confer either deferred or immediate advantages in access to resources, power, influence, or productivity. In this light, capital appears not as an inherent substance, but as the resultant form of organized potential. (4) The formation of capital is anthropologically determined – emerging within socio-spatial and cultural environments in response to relational demands among human beings. Its conceptualization is historically diffuse, its normative transformations are shaped by responses to situational disruptions within specific socio-segments, and its complexity – marked by multiplicity and variability in the early 21st century – can be coherently framed through the notion of “cultural-umbrella complexity”.

Key words: human being, actor, capital, money, wealth, accounting, self-expanding value, resource, interdisciplinary understanding of capital, economics, sociology, cultural studies, philosophy, profit, goods, products, exchange, cultural-umbrella complexity, cultural-umbrella.